

SANAYİSİZLEŞMENİN ANATOMİSİ:

Rant ekonomisi sanayiye gerilettili

Ülke ekonomisi **sanayisizleşmesini** tamamlamadan üretim gücünü kaybediyor. İktisatçılara göre bunun arkasında yıllardır izlenen inşaat ve finans dayalı rant odaklı birikim modeli bulunuyor. Erken **sanayisizleşmenin** bedelini ise en çok emekçiler ödüyor

Prof. Dr. Ebru Voyvoda Türkiye'nin 2000'li yılların başından itibaren "erken **sanayisizleşmiş**" bir ülke olduğunu kaydederken Prof. Dr. Özgür Orhangazi ise "**Sanayi** politikası aynı zamanda bir bölüşüm politikası olarak ele alınmalıdır" dedi

Hava GÜMÜŞKAYA

SANAYİNİN ekonomi içindeki ağırlığı giderek kaybettikçe ilişkin uyarılar, Türkiye'de uzun süredir akademik araştırmaların ve ekonomi politikası tartışmalarının önemli gündem maddeleri arasında yer alıyor.

Son olarak **İstanbul Sanayi Odası'nın** Temmuz ayı olağan Meclis toplantısı, "Türkiye'yi Bekleyen Tehlike: Erken **Sanayisizleşme**" gündemiyle gerçekleştirdi. **İSO Başkanı Ertan Babacan**, Türkiye'nin **sanayisizleşme** sürecini tamamlamadan **sanayinin** ekonomideki payını kaybetmeye başladığını belirterek, "erken **sanayisizleşme**" riskine karşı üretim odaklı ve bütüncül bir **sanayi** politikası çağrısında bulundu. Aynı şekilde Türkiye Giyim **Sanayicileri** Derneği'nin yaptığı "Yeniden **Sanayileşme** Çağrısı" da benzer talepleri içeriyor.

Erken **sanayisizleşme**, ülke henüz yüksek gelir düzeyine ulaşmadan, üretim yapısı yüksek teknolojiye dönüşümünden ve güçlü bir **sanayi** tabanı oluşturmada imalat **sanayinin** milli gelir ve istihdam içindeki payı gerilemeye başlaması olarak ifade ediliyor. Türkiye **sanayisi** de uzun yıllardır bu gerilemeyi işaret ediyor.

GSYİH istatistiklerine göre 2026'nın ilk çeyreğinde imalat **sanayisinin** GSYİH içindeki payı yüzde 14,9'a gerileyerek 1995 yılından bu yana devam eden serinin en düşük ilk çeyrek seviyesi olarak kayıtlara geçti. Özellikle imalat sektöründe istihdam kaybı derinleşiyor. Yüksek maliyetlerin yanı sıra finansman sıkıntısı üretimde emek yoğun alanları vururken en sert işçi kaybı tekstil ve giyim imalatında kaydedildi. En büyük istihdam kaybı imalat **sanayisinde** gerçekleşti. İmalat sektöründe çalışan sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 159 bin 348 kişi azalarak 4 milyon 406 bin kişiye geriledi.

Sanayi sektöründe ücretli çalışan sayısının azalması son bir yıldaki 156 bin 068 kişiyi buldu. Bu gerileme, üretim kapasitesi ve **sanayi** tabanında süregelen zayıflamayı gözler önüne serdi.

Öte yandan **sanayinin** yapısı orta-düşük teknolojiden kurtuluyor. 2025 yılı **Sanayi Ürün (PROD-COM)** istatistikleri de ekonomideki üretim dinamiklerine dair çarpıcı veriler sunuyor. 2025 yılında toplam **sanayi** üretiminin piyasa değeri 24,1 trilyon TL'ye yükseldi. Ancak imalat **sanayisinde** üretimden yapılan satış değerinin yalnızca yüzde 3,6'sını yüksek teknoloji ürünleri oluşturdu. Düşük ve orta-düşük teknoloji gruplarının toplamı yüzde 67,5 olurken orta-yüksek teknoloji grubunun payı yüzde 28,8 oldu.

SANAYİSİZLEŞME
ARTIK RİSK DEĞİL

ODTÜ'den Prof. Dr. Ebru Voyvoda Türkiye için erken **sanayisizleşme** riskini tartışmaktan öte halihazırda "erken **sanayisizleşmiş** bir ekonomi" olduğuna dikkat çekiyor. Bu durumun yeni olmadığını ifade eden Voyvoda, **sanayisizleşmenin** özellikle 2000'li yılların başından itibaren belirlenmiş uzun dönemli bir eğilim olduğunu söyledi. Gelişmiş ekonomilerin de yeniden **sanayisizleşme** tartıştığını hatırlatan Voyvoda:

"Çin'in ve onunla birlikte Asya ekonomilerinin yükselişiyle, uzun süre 'olağan bir gelişimsel patika' olarak düşünülen bu durum, bugün gelişmiş merkez ekonomiler için dahi olumsuz sonuçlarının

tartışıldığını ve bu ekonomiler açısından da 'yeşil **sanayisizleşme**' ve 'yeniden **sanayileşme**' gibi başlıkların gündemde olduğunu hatırlamak gerekir."

Tekstil sektörünün uzun yıllar cari dengeye net pozitif katkı sağlayan tek sektör olduğunu ifade eden Voyvoda, sağlıklı bir dönüşüm sürecinde ekonominin emek yoğun üretimden daha yüksek katma değeri ve ileri teknolojiyi alanlara yönelmesi gerektiğini ancak Türkiye'de yaşanan sürecin bunun tersine işaret ettiği ifade etti. Voyvoda, imalat **sanayinin** yurtdışı gelir içindeki payının 1980'lerin sonundaki yaklaşık yüzde 30 düzeyinden 2022'de yüzde 22,4'e gerilediği ve 2000'lerin ortalarından itibaren **sanayinin** istihdam payının da düştüğünü kaydetti.

İNŞAAT EKSENLİ BÜYÜMENİN FATURASI

Sanayinin teknolojik ilerleme ve verimlilik artışının temel itici gücü olduğunu ifade eden Voyvoda, "Bu motor deneyen çıktığında ekonomi hem orta-uzun vadeli büyüme dinamiğini, hem de en dinamik ihracatçı sektörünü kaybeder" diyerek imalat **sanayinin** toplam ihracatın yüzde 94'ünü oluşturduğuna vurgu yaptı. **Sanayideki** gerilemenin kronikleşen cari açığın da temel nedenlerinden biri olduğu belirtilen Voyvoda, "Emek-yoğun sektörlerdeki gerileme, inşaat-finance ekstenli büyüme tercihinin faturasının artık net biçimde ödenmeye başlandığını gösteriyor" dedi.

Sanayinin ekonomik kalkınmadaki rolüne dikkat çeken Voyvoda, "**Sanayi** istihdamı görece nitelikli ve yüksek üretkenlik düzeyli bir istihdam olması nedeniyle geniş emek kesimleri üzerinde olumlu etkiler yaratır. **Sanayi** üretiminin diğer sektörlerle görece yüksek ara bağlantıları da yüksek bir çarpan etkisi doğurur. Dolayısıyla 'erken **sanayisizleşme**', tüm bu etkilerden mahrum kalmak ve orta/uzun vadede büyüme dinamiğini yitirmek anlamına gelir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'de örnek inşaatı dayalı büyüme tercihi, bu olgunun sonuçlarını artık net biçimde yaşamaya başladığımızı gösteriyor" dedi.

Savunma **sanayindeki** yükselişi de değerlendiren Voyvoda, yüksek teknoloji bazı sektörlerin varlığını tek başına kalkınma için yeterli olmayacağını söyledi:

"Niş nişletile, yüksek üretkenlikli/yüksek nitelikli emek istihdam eden ama geniş emek kesimlere istihdam yaratmayan dinamikler, tek başlarına erken **sanayisizleşmenin** sonuçlarını bertaraf etmeye yetmez."

Hindistan'ın yazılım sektörünü örnek gösteren Voyvoda, bunun ekonominin bütününe dönüşümüne yetmediğini belirterek "Küresel ölçekte rekabette, yüksek katma değerli bir 'vitrin' olmasna rağmen, ekonominin bütününe dönüşümüne ve kitlesel nitelikli istihdam üretimi bir lokomotif dönüştürmesi olabilir" diye ekledi.

"Savunma **sanayindeki** yükselişin bir bölümü, içinde bulunduğumuz jeopolitik konjonktürün bir ürünü" olduğunu belirten Voyvoda, Türkiye'nin **sanayi** politikasını yeniden düşünmesi gerektiğini belirterek, bunun yalnızca teknoloji ve Ar-Ge desteklerinden ibaret görülmemesi gerektiğini söyledi:

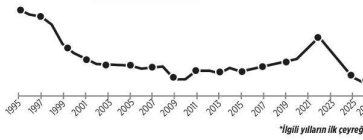
"**Sanayi** politikası tek bir küçük, yüksek teknoloji sektör üzerinden tasarlanamaz. Birkaç ileri sektör

Tüm krizlerin bedelini en çok emekçiler ödüyor.

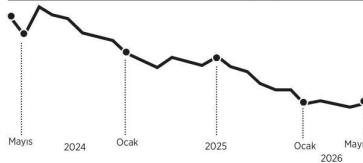
Depo Photos

İMALAT SANAYİSİNİN GSYİH İÇİNDEKİ PAYI

*İlgili yılların ilk çeyreği

İMALAT SANAYİSİNDE ÜCRETLİ ÇALIŞAN SAYISI

büyütmeye devam ederken ekonominin bütünü **sanayisizleşiyor** ve istihdam inşaat-finance ekstenli kayırsa, erken **sanayisizleşmenin** sonuçları giderilmiş oluyor."

Sanayi politikasının daha geniş bir çerçevede ele alınması gerektiğini vurgulayan Voyvoda, "**Sanayi** politikasının bölüşüm/gelir, kitlesel ve nitelikli istihdam, iklim/yeşil dönüşüm ve beceri-teknoloji politikalarıyla bir bütün olarak düşünmek gerekiyor" dedi.

REKABET ÜZÜZ EMGE DAYANIYOR

Kadir Has Üniversitesi'nden Prof. Dr. Özgür Orhangazi'ye göre de erken **sanayisizleşme** konusunu yalnızca **sanayinin** milli gelir veya istihdam içindeki payının azalması üzerinden ele alamamak gerekiyor. Nasıl bir **sanayi** yapısının gerilediğine vurgu yapan Orhangazi, "Türkiye imalat **sanayisi** ağırlıklı olarak düşük ve orta teknoloji sektörlerine dayanırken üretimde kullanılan enerji, ara malı, makine ve teknolojinin önemli bir bölümü ithal ediliyor. Dolayısıyla **sanayi** üretimi ve ihracat arttığında ithalat ve döviz ihracatı da yükseliyor" diyor.

Sanayi içindeki parçala yapaya dikkat çeken Orhangazi, bir yanda uluslararası üretim ağlarına eklenmiş, finansmana ve teknolojiye daha kolay ulaşabilen büyük şirketlerin olduğunu diğer yanda ise düşük ücretler, uzun çalışma saatleri, kayıt dışılık ve ucuz kredi üzerinden ayakta kalmaya çalışan geniş bir küçük ve orta ölçekli işlet-

meler kesimi bulunduğunu kaydedti. Uzun vadeli ve belirsiz **sanayi** yatırımlarının yerine finans, gayrimenkul, inşaat ve rant alanlarının daha cazip hale geldiğini kaydeden Orhangazi, "**Sanayide** rekabet gücü giderek emeğin ucuzlatılmasına dayanıyor. Dolayısıyla erken **sanayisizleşme**, kendiliğinden gelişen teknolojik bir dönüşümden çok Türkiye'nin son yıllardaki birikim modelinin sonucu olarak karşımıza çıkıyor" dedi.

Sanayideki her istihdam kaybının aynı anlamda gelmediğini kaydeden Orhangazi, şöyle belirtti: "İleri **sanayisizleşmiş** ekonomilerde imalat istihdamının gerilemesi, yüksek verimlilik artışının ve üretimin daha az emek gerektirilebilmesinin sonucu olabilir. Açıkça çalışan emek yüksek verimlilik ve iyi ücretli hizmet sektörlerinde istihdam ediliyorsa bu, ekonomik gelişimin belirli bir aşaması olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de ise **sanayinin** istihdam yaratma kapasitesi daha düşük bir gelir ve verimlilik düzeyinde zayıflıyor ve işini kaybedenlerin aynı veya daha iyi koşullarda başka sektörlerde geçebildiğini söylemek mümkün değil. Tekstil, hazır giyim ve deri gibi emek yoğun sektörler düşük ücretleri ve kötü çalışma koşulları nedeniyle idealize edilemez. Ancak bu sektörler düşük eğitimli işgücü, kadınlara, gençlere ve göçmenler açısından önemli istihdam alanları yaratıyor ve bazı bölgelerin ekonomik yapısını belirliyor. Anı ve kontrolsüz bir daralma

yalnızca mevcut işlerin değil, yan **sanayi** bağlantıların, tedarikçi ağlarının, üretim bilgisinin ve yıllar içinde oluşmuş bölgesel kümelerin de kaybedilmesi anlamına geliyor."

İSTİHDAM GÜVENESİZ SEKTÖRLERE KAYAR

Orhangazi, işini kaybedenlerin düşük verimlilikli hizmetlere, güvencesiz platform işlerine, geçici inşaat işlerine veya kayıt dışı istihdamla yönetilmesi gerekçesiyle bir yapısal ilerleme olmadığına vurgu yapıyor. "İstihdam istatistiklerinde insanlar başka sektörlerde geçmiş görünse bile gerçekte eksik istihdam, düşük ücret ve güvencesizlik yaygınlaşıyor" diyor Orhangazi: "Yapılması gereken, üretim ve istihdam kaybını kontrol altına alırken bu sektörleri yerli girdi, enerji verimliliği, tasarruf, markalaşma ve teknolojik yenilenme üzerinden dönüştürmektir. Bu dönüşümün maliyeti çalışanlara yüklenmemeli, verimlilik artışları daha yüksek ücretler, daha kısa çalışma süreleri ve daha güvenceli istihdam biçiminde paylaşılmalıdır." **Sanayisizleşmenin** en önemli sonuçlarından birinin emeğin pazarlık gücünü zayıflatması olduğunu belirten Orhangazi: "İmalat **sanayisi** tarihsel olarak daha düzenli, kayıtlı ve örgütlülemeye elverişli istihdam yaratmış, **sanayi** işçilerinin ücretleri ekonominin geri kalanında da belirli bir ücret operası olmuştur. Bu işlerin ortadan kalkması ve işçilerin parçala, kayıt dışı ve düşük verimlilikli hizmet sektörlerine dağılması sendikalaşmayı zorlaştırır, toplu pazarlık gücünü azaltır ve işsizler ile eksik istihdam edilenlerden oluşan yedek işgücü ordusunu genişletir. İşsizlik tehdidi de çalışmaya devam edenlerin ücret taleplerini baskılamaya bir araçtır diyor. Böylece milli gelir içinde ücretlerin payı gerilerken kâr, faiz ve rant gelirlerinin payı artar. **Sanayinin** yerini düşük ücretli hizmetlerle finans, gayrimenkul ve rant faaliyetlerinin alması, bir yandan geniş kesimlerin düşük ve güvencesiz ücretlerle mahkûm ederken diğer yandan finansal varlıklar ve gayrimenkulleri elinde bulunduran kesimlerin servetini büyütür. Mesale yalnızca sektörler arasında bir yer değiştirme değil, emek gelirlerinin sermaye ve mülk gelirlerine doğru bir bölüşüm değişikliğidir. **Sanayi** politikası aynı zamanda bir bölüşüm politikası olarak ele alınmalıdır."